

Såger Karl - en spelman

Den tid då sågen i Mångberg nyttjades som mest sköttes den under 40 år av en plikttrogen arbetsmyra som enligt kyrkboken bar namnet Rull Lars Olsson. Många solleröbor fick tänka efter för att komma ihåg vem som hette så, men däremot visste alla genast vem Sågern var. Vad kunde då vara naturligare än att den gård han byggde intill föräldrahemmet kallades Sågergard, det fanns ju redan så många Rullgårdar utspridda på socknen. Egentligen är det väl hederligt att vara så intimt förknippad med sin yrkesutövning att det ger upphov till ett nytt släktnamn. Att jämsides med denna anställning med egna händer bygga den här gården det var minsann ingen liten prestation. Enligt tidens sed började man med lagården och ett litet rum vägg i vägg som fick bli bostad åt familjen i väntan på boningshusets uppförande och i denna "fjoskamar" i Sågergard föddes min far den 30 sept 1899. Han kom då som trea i syskonkullen och skrevs in i kyrkboken som Rull Karl Larsson, men i dagligt tal kallades han naturligtvis för Såger Karl livet igenom. Sedan får det väl betraktas som en ödets nyck att han genom gifte blev bosatt i en annan Rullgård så småningom.

Farmor Ullas Margit var en hängiven medlem i missionsförsamlingens sångkör och det var med stor saknad hon fick avstå från detta då småbarn och lagård måste gå före. Farfar försökte då kompensera genom att bygga en gitarr åt henne, och så sjöng hon istället hemma med de sex barnen som på detta sätt lärde sej att med en liten melodi blir tillvaron ljusare.

Ungefär i småskoleåldern fick den redan musikintresserade Såger Karl tillfälle att se och höra en person som spelade dragspel och han bestämde sig på direkten: Han skulle skaffa sig ett dragspel när han blev stor! Det skulle bli det

Såger Karl

första han skulle spara till så snart han fick möjlighet att tjäna egna pengar. Tiden fram till dess fick han väl nöja sig med att stå bredvid och försöka få lite inblick i denna underbara teknik, och när han blev lite äldre dristade han sig till att fråga om han kunde få hålla i spelet och känna lite på det medan ägaren hade kaffepaus. Eftersom han var klyftig nog att samtidigt försäkra att han skulle handskas försiktigt med dyrgripen så blev han aldrig nekad utan han kunde börja lära sig var tonerna fanns i förhållande till varandra. Men säg den väg som inte har stötestenar, spelen var ju inte lika. En del hade olika ton på samma knapp beroende på om bälgen drogs ut eller sköts ihop, det var s.k. durspel, medan de större och modernare hade bara en och samma ton för varje knapp. Sannerligen förvirrande, men en av spelmännen tröstade med att "man vänjer sej vid den modell man lyckas komma över och sen tänker man inte mer på det." Det gick

i alla fall att börja ta fram någon liten enkel melodi och ävenså att med vänsterhanden hantera bashalvan så att det blev en helhet. Så kom då den minnesvärda julhelgen 1916 då farbrodern Jöns gifte sig, vilket betydde bröllop med dans i en stuga. "Ullupen" spelade och hans dragspel hade den spelsugne Såger Karl fått öva på många gånger. Naturligtvis tog han chansen även denna kväll när det blev kaffepaus och den här gången gick det riktigt bra. Plötsligt får han se att några av gästerna t.o.m. börjar dansa till hans trevande låt och det gjorde honom så uppmuntrad, ja rentav stolt, att han aldrig tröttnade att berätta om det. Man brukar tala om att få blodad tand och det var nog precis vad som hände vid detta tillfälle. Inte så långt efter detta fick han höra talas om att en gammal spelman ville sälja sitt dragspel och eftersom han nu kände sig ganska van med kolvedhuggning så tyckte han att han borde ta chansen, och med hjälp av äldre brodern Anton ordnades det ekonomiska. Farmor var inte riktigt glad åt den affären, hon var rädd att han skulle få dåliga vanor genom att spela på danser. Hennes onda aningar besannades förstås så tillvida att medlemskapet i godtemplarlogen blev tämligen kortvarigt, men samtidigt var nog ändå hennes bestämda åsikt en värdefull broms många gånger, har jag förstått.

Nu började ett ihärdigt övande och därmed ett annat slags bekymmer: var kunde man lära sig tillräckligt många låtar? I våra dagar omges vi av musik antingen vi vill eller inte genom radio och TV, men före 20-talet fanns ju inte ens grammofon så hur gjorde man då? Jo, man lärde av varann. "Lika fåglar skockas" är ett talesätt som i alla tider besannats bland musikutövare och ett bra melodiminne hör väl ihop med ett brinnande musikintresse. Axel Fors från Ryssa och Manne Vestlund från Bråmåbo var nog de spelkompisar som han tidigast övade ihop med och tre bröder Blomkvist från Göteborg, som hade solleröbördiga föräldrar, blev varmt välkomnade i det här gänget när de hälsade på släkten här på ön. Alla tre spelade dragspel och naturligtvis kunde de tillföra många nya melodier. Det var lite förargligt att exercisen skulle bli aktuell just nu när förfrågningar om dansmusik duggade allt tätare, men den värnpliktige Såger Karl skulle framdeles inse att han hade en väldig nytta av tiden vid regementet i Falun. På samma lucka fanns nämligen Oscar Lindkvist från Siljansnäs och de två blev genast de bästa vänner. Oscar hade förmågan att ordna och bestyra och blev därför ganska snart den ledande kraften vid Björkens dansbana hemma i Siljansnäs, och självklart ordnade han så att lumparkompi-sen från Sollerön allt som oftast fick stå för musiken samtidigt som han själv bjöd på husrum. Detta pågick i flera somrar och resorna företogs oftast med cykel, med dragspelet på pakethållaren, eller också med båt som vid den här

tiden gick i trafik. Det hade ännu inte blivit så vanligt med s.k. musikkapell utan det räckte med ett par spelmän på en dansbana, så hela sommaren 1925 spelade han på folkparken Kox i Mora varje danskväll tillsammans med fiolspelaren Blom från Rättvik.

Under trettioalet förändrades dansmusiken, det bildades orkestrar som nu kunde flytta på sig då bilarna gjort sitt intåg i samhällsbilden, men det frågades ändå efter enklare musik för majstångsresningar, bröllop och födelsedagsfester så frilansaren Såger Karl saknade inte jobb. Minst tre decennier kan man nog säga att han var med i svängen och det blev naturligtvis många minnen att se tillbaka på. Två olustiga kvällar glömde han aldrig. Den ena var den gång då han nyss bytt till pianoklaviatur och inte haft tillfälle att öva tillräckligt. Högerhanden kom på avvägar ideligen så det var helt enkelt bashalvan som då räddade situationen. Den andra gången hade han blivit tillfrågad att spela på blåbandslokalen i Gävunda och han tog för givet att det rörde sig om en danskväll. Det var vinter och händerna bar kännbara spår av timmerhuggning men det var ju ändå roligt att få en spelning som avbrott i skogsarbetet, tänkte han, ända tills dagen var inne och han var på väg till ort och ställe. Vad får han då se på många väggar om inte affischer med ordet "Konsert" och därunder sitt eget namn. Nu behövdes is i magen och därtill papper och penna för att forma ett program av det han kom ihåg. Lokalen var till bristningsgränsen fylld, mest av skogsarbetare sådana som han själv tyckte det, och nu var det bara att göra så gott man kunde. Han visste inte vad kompositörerna hette till många av melodierna men då berättade han istället av vem han lärt dom och kunde på så sätt dra ut lite på tiden. Av applåder och kollekt att döma så var publiken tydligt lika nöjd som han var själv när kvällen var tillända. Vi får inte glömma att detta hände för mer än 60 år sedan då det ansågs stort sådant som i dag är oansenligt, t.ex. lokaler och publiksiffror, och samtidigt var ju anspråk och förväntningar så mycket mindre än nu.

Jag minns min far som en mycket god berättare och han gjorde hela tiden jämförelser med nutiden när han detaljerat och humoristiskt talade om tider som gått. Att barndomen materiellt sett var mycket fattig det begrep dom inte, därför att det inte fanns några rikemansbarn inom räckhåll att jämföra med. Således behövdes så ytterst lite för att förgylla en dag. Ett ex. är Åhlen & Holmsbilen som enligt tidningarna skulle visas upp i trakten genom att åka Siljan runt. Pojkgänget i byn Rullbo kom på idén att traska iväg till Gesunda för att se på underverket. Karl, som då var bara 8 år, ville dom inte ha med sig men han hängde med ändå. Farbrodern Jöns mötte dom på hemvägen och frågade då om

Skymning vid Siljan

Carl Larsson

Vers

Skym - ning - en sig sak - ta sän - ker So - len nyss har da - lat
Lång - tans - fullt i nat - tens tim - ma, ser jag lik - som i en

ner. Sil - ver - glans i vatt - net blän - ker
dröm Gläd - jan - de jag kan för - nim - ma

Lju - va min - nen stun - den ger. Man vill blott i still - het
vän - nen kär - leks - full och öm Allt full - bor - dat är på

dröm - ma, slum - ran - de i frid och ro. Sor - ger - na för
jor - den Nå - gon öns - kan ej finns mer Stil - la vis - kar

stun - den glöm - ma, i en hög - re värld få bo.
jag blott or den: Tack för allt vad värl - den ger.

Refr

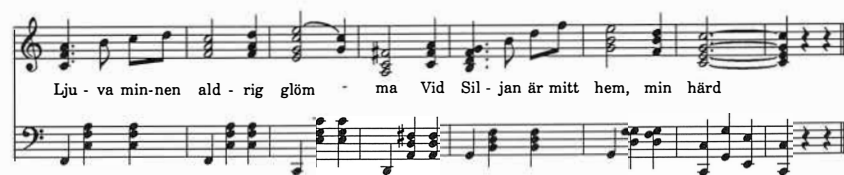
Kväl - lens skug - gor sme - ka Sil - jans - byg - dens skö - na strand.

Må - nens strå - lar le - ka Allt är som ett sa - go - land.

Lång - e vill jag dröm - ma u - ti den - na sa - go - värld

Lju - va min - nen ald - rig glöm - ma Vid Sil - jan är mitt hem, min härd

dom sett nån bil. Den minste i sällskapet svarade med glad röst: ”Nej, an add inna fårå föbi men vir sågum sporer.” Den episoden var det naturligtvis farbrodern som först berättade, men far talade gärna om en annan språngmarsch några år senare då han tjänade pengar för första gången. Den snälla tanten ”Fjessa”, som skötte broöppningen på Lerön, hade fått ett lass ribbved som han åtog sig att kapa i spislängder. För det blev han bjuden på kaffe med världens godaste bullar och han fick dessutom en blank enkrona som lön. Hela vägen hem sprang han av pur glädje och kronan inuti handen var alldeles het när farmor tog emot den. Förtjänsten gick till en tygbit som blev till nya kortbyxor - med slantficka, ifall han skulle vara lika duktig någon mer gång.

Situationen för nutidens barn är den helt motsatta, de fattar inte hur bra de har det inom alla områden för nu finns ju inga fattiga barn att jämföra med, och vad skolbarnen i dag borde värdesätta allra mest det är ju musikundervisningen, resonerade far på äldre dagar. Han tyckte det var roligt att få uppleva hur skolans höga gubbar nu visar gott omdöme genom att satsa på sådant som människorna blir glada och lyckliga av. Tänk så trist livet skulle vara om ingen kunde spela, en högtidlig samvaro där de fina talen inte omramades av musik, det skulle ju likna kall gröt utan mjölk. Så berättade han om sin egen knaggliga väg fram till lite notkunskap. Redan i skolan hade han förundrats över det finurliga system som fanns i dessa prickiga grindar som lärarinnan hade framför ögonen för att kunna spela psalmerna, och när han som vuxen övade på någon ny melodi så insåg han mer och mer vilken brist det var att inte kunna noter. När Håll Nils i Kulåra hörde att han hade sådana tankar så kom han en dag med ett häfte som innehöll notspelets grunder. Nils föreslog att han kunde ta det med till skogs ifall det skulle bli vargavinter med många trista kojddagar. Denna vinter i Rådånskojan hade Såger Karl turen på sin sida därför att i samma huggarlag fanns Bäck Johan från Bråmåbo. Inte nog med att han hade fiolen med sig - han kunde noter också. Johan var av den sort som tyckte om kluriga utmaningar och när han i sångkören fick noter i sin hand så beslöt han att gå till botten med problemet. Han passade på att utfråga en kringresande affärsman som brukade logera i Bäckgården och som bakom sig hade musikstudier i Stockholm, och så gick det ju att läsa sig till resten. Trots att han aldrig fått någon direkt skolning så kunde han nu undervisa så bra på kvällarna att när den dragspelande eleven kom till sin f.d. lärarinna Alma Larsson för att be om vidareutbildning så fick han veta, efter en stunds förhör, att det fattades bara tre ting: träning, träning och åter träning. Någon prima-vista-skicklighet uppnådde han ju aldrig men det gav en skön säkerhetskänsla att kunna traggla in i en strof i taget och veta att det blev rätt.

Skymning vid Siljan

Samtidigt var det ju en fördel att inte vara beroende av noter när det var fråga om stumfilmsspelningar, för även på lilla Sollerön förekom sådana i filmens barndom.

Tid för övning, det var ju kvällar och söndagar. Att sitta och spela en vardag det passade sig inte den här tiden då en spelman hade väldigt låg status. Den känslan kunde min far inte riktigt bli kvitt, och lika fast rotad var tydligen uppfattningen att musicerande hör fritiden till. Jag glömmer aldrig hans kommentar när vi läste en intervju med Art van Damme som korats till mästare i en dragspelstävling. Den store virtuosen omtalade att han tränade 8 timmar om dagen, något som far tyckte han skulle skämmas att avslöja. Hur skulle han då kunna undgå att bli mästare? Förresten skulle förmodligen även "sväjnan uti fjosi" (grisen ute i lagården) hinna lära sig kväsarvalsen före slakten med ett sådant träningsprogram!

Far tyckte också det var helt obegripligt när några allmogespelmän ville göra gällande att dragspel inte borde ingå i spelmanslag och inte heller medverka på spelmansstämmor. Det bottenar nog i rena avundsjukan, gissade han, för dragspellet kan ju ensamt ge melodin både harmonisering och taktmarkering, hur

många andra instrument kan det? Jo, pianot förstås, men det kan man ju inte bära med sig. På senare år skarvade han på med ännu ett argument - man klarar sig utan elektricitet. Naturligtvis var detta en fråga om tycke och smak, sådant som inte ska diskuteras, men känner man sig trampad på tårna så kan man väl få försvara sin sak.

Min far avled hastigt en kvalmig julidag 1974. Två mjuka valsmelodier som han komponerat gör hans minne lite extra tydligt. Den ena återfinns i Sool-Öen 1988, kallad "Den gamla fäboden" men betydligt mer känd är "Skymning vid Siljan" som fick lite spridning efter att radioprogrammet "en glad pensionär" sändes från Sollerön. Ricke Löw gjorde då ett något moderniserat arrangemang för notalbumet "I spelmansstugan" med Blånn-Olles repertoar och den finns också på en LP just med Blånn-Olles spelmanslag. Förutom en liten ändring i melodin så har även namnet ändrats på skivan, ordet skymning har bytts ut mot solnedgång. Detta egenmäktiga förfarande har möjligen sin förklaring i att det finns en dikt med samma namn av en sentida dalaskaldinna. I denna Sool-Öen finns den ursprungliga versionen så som den nedtecknats av Gerda Gunnerås.

Rull Elsa